

Hodnocení: 40 bodů – pěkné, jednoduše napsané, opravdu se zaměřujete na ty otázky vystopovatelné v těch různých textech, bez podstatnějších nedorozumění

Na pomezí Přírody a Společnosti: o sociologickém smyslu hybridizace

---

Doseděl Tomáš, 365877

Bruno Latour ve svých pracích zkoumá proces utváření lidského vědění. V knize *Science in Action* (Latour 1987) vysvětluje, že nestačí analyzovat výsledky vědeckého bádání; doporučuje místo toho sledovat proces jeho vzniku „v akci“. Do tohoto procesu totiž kromě předpokladatelných vědců vstupují i zkoumané objekty, různé měřicí přístroje a jiné laboratorní vybavení, řada lidských i ne-lidských¹ aktérů.

Esej *Nikdy sme neboli moderný* (Latour 2003) rozporuje zažitou představu, že žijeme v moderní či dokonce postmoderní době. Latour na vztahu mezi Přírodou a Společností ukazuje, že do moderní doby jsme nikdy nedospěli, nikdy jsme nebyli moderní.

Konečně článek *Když věci vracejí úder* (Latour 2002) srovnává, jaký přístup mají přírodní a sociální vědy ke zkoumání předmětu jejich zájmu. I v tomto případě hrají silnou roli ne-lidští aktéři – věci, které reagují na snahy výzkumníků o své zkoumání.

Všechny tři krátce představené práce tedy spojuje popis vztahů vznikajících mezi lidskými a ne-lidskými aktéry. Na pozadí sociologie vědy, procesu modernizace nebo komparace různých vědních odvětví ukazuje, že ne-lidští aktéři jsou něco, co rozhodně nemůžeme opomíjet.

Kdo všechno dělá vědu

Sociologii vědy a techniky² se věnuje především kniha *Science in Action*, v níž Latour provádí budoucího výzkumníka celým procesem, při němž se ze slabého tvrzení postupně stává vědecky přijímaný fakt. Vysvětluje, jak vědec vytváří kolem svého tvrzení pavučinu sítí-aktérů zahrnující mimo jiné provázanost s již uznanými publikacemi, oporu v uznávaných laboratorních přístrojích, kvalitně vybavených laboratořích nebo externími podporovateli.

Zapojením všech uvedených prvků se tvrzení stává silnějším, postupně si získává uznání vědecké komunity. Je přitom důležité si povšimnout, že osamocенý vědec do vědeckého diskurzu nové objevy neprosadí, že to dokonce nedokáže ani síť vzájemně se podporujících vědců. Je potřeba pustit ke slovu i ne-lidské aktéry – laboratoře, přístroje a v neposlední řadě vlastní zkoumané věci.

Právě v tomto bodě nacházíme styčný bod s článkem *Když věci vracejí úder*. Sociální vědci se odjakživa pokoušejí napodobit vědce přírodní, kteří ale při své práci nechávají „promlouvat“ zkoumané věci. Konstruují své pokusy tak, aby věc mohla projevit své vlastnosti. Zkoumání je dialogem mezi vědcem a zkoumanou věcí, přičemž tento dialog zprostředkují laboratorní přístroje.

---

¹ V originále human a non-human

² V Latourově pojetí neoddělitelný Technoscience

Sociální vědci takový nátlak na zkoumané společenské jevy nevyvíjejí; experiment se jako způsob zkoumání společnosti příliš neetabloval. Navíc má sociologické zkoumání nepříjemný nezamýšlený důsledek – cokoli sociologie analyzuje, to dokonale rozloží. Veškeré zkoumané jevy (např. náboženství) nahradí společenskými vlivy. Možná právě proto se sociologové ostýchají podrobit společnost (a s ní i vlastní vědu) podobnému způsobu zkoumání.

Člověk versus Příroda

Druhým styčným bodem všech textů je vztah člověka, resp. Společnosti a Přírody. *Science in Action* popisuje, jak zapojovat ne-lidské aktéry (tedy Přírodu) do tvorby vědeckého poznání. *Když věci vracejí úder* srovnává přístup, který vědy uplatňují při zkoumání Společnosti a při zkoumání Přírody. Zatímco přírodní vědci vyvíjejí na zkoumané věci Přírodu neustálý tlak, takže tyto mohou „vracet úder“³ a vyjevovat tak svou podstatu, sociální vědci zkoumají Společnost pouhým popisem.

Esej *Nikdy sme neboli moderný* používá vztah mezi Přírodou a Společností jako jeden z atributů modernosti. Latour popisuje „Ústavu moderní doby“, v níž se objevují čtyři záruky tvrdící, že Přírodu sice konstruujeme, ale ona přitom působí, jako bychom ji nekonstruovali, dále že Společnost nekonstruujeme, ale ona přitom působí konstruovaná. Obě sféry musí zůstat naprosto oddělené, v případě jakýchkoliv pochybností musí docházet k purifikaci, a (předmoderní) Bůh zůstává mimo jako nestranný soudce (Latour 2003: 51).

Pod touto Ústavou žijí jak lidé moderní, tak ti, kteří si myslí, že žijí v době post-moderní. Druzí jmenovaní už jen nevěří ve čtyři představené záruky (Latour 2003:58). Latour ale ukazuje, že právě ona moderní Ústava umožňuje (výjimečně) zvyk hybridů, tedy jakýchsi nepurifikovaných kombinací Přírody a Společnosti⁴.

Množství těchto hybridů roste, a čím více se vědci snaží o purifikaci, tím je růst rychlejší. Představené zákony moderního jsou tak značně protichůdné. Modernita doplatila na vlastní úspěch, zhroutila se pod tíhou hybridů, kterých vzniká tím větší množství, čím důsledněji jsou uplatňovány procesy purifikace předepsané Ústavou.

Jak mluvit o okolním světě?

Pro vyřešení tohoto rozporu mají moderní lidé k dispozici čtyři procesy. Mohou od sebe co nejvíce oddělovat dva póly – Přírodu a Společnost (sociologizace nebo naturalizace). Mohou ale také zavést mezi oba póly zprostředkující prvek, Jazyk (diskurzivace) nebo dekonstruovat západní ontologii (opomenout existenci Bytí) (Latour 2003: 89).

Tyto čtyři postupy nejsou pro moderní lidi slučitelné, s čímž Latour (2003: 118) zásadně nesouhlasí. Odmítá být uzavřen buď v sociologizaci, nebo v naturalizaci, nebo v diskurzivaci, nebo v dekonstrukci. Chce používat všechny postupy současně, vzájemně je kombinovat.

K podobnému závěru došel i ve zbylých dvou textech. Věda přece podle *Science in Action* nevzniká jen tvorbou diskurzu (povídáním o Přírodě), ani neexistuje nezávisle na Společnosti (jako produkt Přírody), ale ani není čistě společenským konstruktem (jako nějaký výmysl vědců). Pro tvorbu vědeckého poznání musí být zkombinováno více procesů. V článku *Když věci vracejí úder* zase tvrdí, že Společnost i Příroda jsou odjakživa v pozadí všech věcí, všeho jednání a lidského konání.

---

³ Anglicky to object

⁴ Např. člověk jedoucí v autě aplikuje společenské vlivy na přírodní zákony

Oba póly, v moderní Ústavě neslučitelné, tak podle Latoura často hybridně splývají (vznikají hybridní Společnosti-Přírody) a není na tom nic špatného nebo překvapivého. Pokud bychom se měli držet podmínek definovaných v Ústavě, tak jsme nikdy nebyli moderní.

O budování sítí a smyslu sociologie

Všechny srovnávané texty směřují ke stejnému cíli – srovnání přírodních/technických věd s jejich sociálními protějšky. Ve všech je také jasně patrná stopa Science & Technology Studies⁵ jako prostředku ke zkoumání vědy.

To, čemu říkáme vědecká znalost, nemůže být pochopeno bez pochopení procesu utváření. Jinými slovy: znalost není něco, co může být definováno samo o sobě jako protiklad neznalosti, ale pouze uvážením celého procesu akumulací podpory (Latour 1987: 220).

Proces vzniku vědeckého faktu je tak vlastně tvorbou sítí-akterů, do kterých jsou postupně zapojováni lidští i ne-lidští aktéři. V eseji *Nikdy sme neboli moderný* Latour vysvětluje, že vznikající sítě jsou současně lokální a přitom globální. Díky vynálezu patřičných technických prostředků (železnice, telefon, nověji asi internet), které sice v každém svém bodě vykazují znaky lokality (v každém bodě najdeme koleje), ale v důsledku jsou globální (propojují vzdálená místa), můžeme do procesu tvorby vědeckých poznatků zapojit i sítě-aktéry geograficky vzdálené a tudíž dříve nedostupné.

Ostatně, v *Science in Action* je krásně líčena role šéfa laboratoře, který tráví celý pracovní týden cestováním v takovém tempu, že ho výzkumník nestihá sledovat. Díky moderním sítím komunikuje s celým světem, zapojuje do činnosti (podpory) své laboratoře vědce a veřejné činitele z blízkých i vzdálených zemí.

Zatímco sociální vědy dokážou (především díky STS) uchopit společenské aspekty vlastního vzniku, technické a přírodní vědy k tomu nemají žádné prostředky. Jisté naděje pro zkoumání vědy skýtala původně antropologie, tu ale (v její čisté podobě) vytvořili moderní (rozuměj západní) lidé pro zkoumání nemoderních (rozuměj nezápadních) kultur (Latour 2003). Pro zkoumání vědy a procesu vzniku vědeckých faktů musela být upravena.

Obě tvrzení spojuje závěr článku *Když věci vracejí úder*, kde Latour uvažuje, že sociální vědy by mohly hrát jinou roli, kdyby se vrátily k „věcem“. Mohou reprezentovat lidem věci se všemi jejich souvislostmi a v celé jejich neurčitosti. Přitom všechny sociální vědy mají svůj fyzický protějšek (sociální geografie vs. fyzická geografie, sociální antropologie vs. fyzická antropologie atd.) až na sociologii. Jejím fyzickým protějškem, by mohly být právě STS.

Závěrečné shrnutí

Trojice srovnávaných textů Bruno Latoura má hned několik styčných bodů, míst, v nichž na sebe úzce navazují, i když byly napsány v různé době a věnují se zdánlivě jiným tématům.

Prvním styčným bodem je představení ne-lidských aktérů, věcí, které se vehementně zapojují do života i tvorby vědeckého poznání. Druhým styčným bodem je řešení vztahu mezi (purifikovanou) Přírodou a (purifikovanou) Společností; v tomto případě Latour ukazuje, že nemá smysl oba póly striktně oddělovat, ale díky snaze o oddělování (purifikaci) dochází k hybridizaci.

---

⁵ Někdy též Science, Technology and Society, česky snad Věda, technologie a politika

Třetí styčný bod navazuje na předchozí. Autor ukazuje čtyři procesy, které má moderní člověk k dispozici, pokud chce vyřešit rozpor mezi Přírodou a Společností. Vzápětí ale dodává (a v jiných textech potvrzuje), že tyto procesy nelze aplikovat odděleně. Na veškeré lidské konání působí vždy nejrůznější hybridní vlivy.

Čtvrtý styčný bod navazuje na Latourovu teorii sítí-aktérů. Do tvorby vědeckého poznání se zapojují kromě vědců další entity, lidské i ne-lidské. Podobně lidský život je ovlivňován kombinací Přírody a Společnosti. Sociologie by se podle Latoura měla věnovat tomu, že zprostředkuje lidem věci v jejich mnohoznačné podobě. Jako fyzický protiklad k teoretické sociologii pak poslouží STS.

Literatura

Latour, Bruno. 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Milton Keynes: Open University Press.

Latour, Bruno. 2002. „Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést vědní studia.“ *Biograf* (29): 3-20.

Latour, Bruno. 2003. *Nikdy sme neboli moderný*. Bratislava: Kaligram.